

A MAGYARSÁG KOLLEKTÍV ÁLDOZATI HIEDELMEI ÉS A SZLOVÁKOKHOZ FÚZÓDÓ VISZONYA MAGYARORSZÁGON ÉS A FELVIDÉKEN

Kovács Katalin Mária

PPKE BTK Pszichológiai Intézet, kovacsatalin1994@gmail.com

A vizsgálat során a magyarországi és szlovákiai magyarság összehasonlítását céloztam meg a nemzeti identitással kapcsolatos dimenziók mentén. A vizsgálatban 172 fő vett részt (18 és 75 év közöttiek). Az adatfelvétel online kérdőívcsomag segítségével valósult meg, melyben a kitöltők nemzettel való azonosulási módjai, kollektív áldozati vélekedései, valamint a szlovák nemzettel szembeni attitűdjei kerültek felmérésre. Az eredmények alapján a két csoport közt különbséget találtam a kötődés mértékében, tendenciaszerűen pedig a glorifikációt tekintve, az exkluzív áldozati vélekedések, valamint a szlovákokkal szembeni megbékélés skáláján. Korrelációs kapcsolatot találtam a szlovákiai magyarok mintáján az inkluzív áldozati vélekedések és a szlovákokkal szembeni megbékélés, az exkluzív áldozati vélekedések és a neheztelés, valamint a Trianon témájának gyakoriságát mérő, s a kötődő nemzettel való azonosulás és a magyarok szenvedéseinek személyes fontosságát mutató skálák közt. Ezen eredmények alátámasztják azt a feltételezést, hogy a közös nemzetiség, történelmi múlt és földrajzi közelség ellenére eltérések mutatkozhatnak az anyaországi és kisebbségi csoportok közt.

Kulcsszavak: nemzettel való azonosulás, kollektív áldozati tudat, szlovákokkal szembeni attitűd, Magyarország, Felvidék.

Köszönetnyilvánítás

Szeretném megköszönni témavezetőmnek, Mészáros Noémi Zsuzsannának a sok segítséget és támogatást.

A vizsgálat fókuszában a nemzet, mint csoport áll. Saját nemzetünk jellemzői, ezek viselkedésre és az interakciókra való hatása már önmagában is érdekes téma, amit tovább fokozhat, ha figyelembe vesszük a kisebbségben élők helyzetét is. Témaválasztásomban a személyes érdeklődés, a felvidéki magyarként átélt tapasztalatok játszottak fontos szerepet. Céлом az így észlelt különbségek empirikus körüljárása olyan dimenziók mentén, mint a nemzettel való azonosulás, a történelmi események hatásai, és a szlovák nemzethez fűződő viszony.

NEMZETI IDENTITÁS ÉS NEMZETI AZONOSULÁS

Az identitás fogalma a szociálpszichológiában az egyén vagy csoport azonosságtudatát jelöli. Ez hozzájárul a teljes személyiség kialakításához, amiben az egyén aktívan részt vesz. Az identitás kialakulásában a társas érintkezés, a kommunikáció fontos szerepet kap, ám gyakran tartogat konfliktusokat is az ember számára. Stabil és könnyebben változó elemeket egyaránt tartalmaz, és meghatározza a társadalomba való beilleszkedést (Csepei, 1984).

Társas identitásunk tehát jórészt másokkal közös csoporttagságainkból ered, és ez számos pozitív érzés átéléséhez vezethet. Befolyásolja önértékelésünket, hangulatunkat, de csoportunk kudarca negatív érzelmek megélését is eredményezheti (Smith, Mackie & Claypool, 2016).

A nemzet a szociálpszichológiában olyan csoportként jelenik meg, amelyhez az egyén érzelmileg kötődik, amellyel képes azonosulni, elsajátítja perspektíváját, szimbólumrendszerét, a tagokra jellemző attitűdöket, viselkedési mintákat (Szabó & László, 2014). Nemzeti identitásról tehát akkor beszélhetünk, amikor a csoport tagjai egy adott nemzeti kategóriát alkalmaznak saját maguk leírására, más csoportoktól való megkülönböztetésére (Csepei, 1992). A nemzeti identitás emellett nyelvi, történelmi és kulturális azonosság is, mely egy adott téri és idői kereten belül alakul ki, és folyamatosan formálódik, mindezt számos tényező befolyásolja, pl. a nevelkedési közeg, az anyanyelv, a hagyományaink (Lampl, 2009). A nemzeti öntudat maga tehát kognitív (pl. nyelv, tudományos és művészeti értékek) és affektív (attitűdök, érzelmek, szükségletek) elemekből egyaránt építkezik (Péter, 2011).

Több korábbi kutatás próbálta már feltárni a magyar nemzeti identitás, valamint a kisebbségi nemzeti csoportok jellemzőit. Hunyady György (2005) például a nemzeti önjellemzés felől közelítette meg a kérdést: a magyar nemzet auto-sztereotípiáit vizsgálta, azaz az általános képet, melyet a magyar ember saját nemzetének tagjairól alkot. Eredményei alapján a magyarországi magyarok önleírásában olyan jelzők szerepelnek, mint keserű, kritikus és pesszimista, a külhoni magyar minta azonban pozitívabb képet festetett önmagáról, mint az anyaországi társaik. A szlovákiai magyarok például kiemelkedően segítőkészek,

intelligensnek és toleránsnak tartják magukat, s elutasítják az olyan jellemzőket, mint a lustaság, az arrogancia és az önzőség.

Csepeli (1992) véleménye szerint a különbségek hátterében az állhat, hogy a nemzeti kisebbségek csoportjainál általában jelen van egyfajta kettős identitás, ami azt jelenti, hogy ezen egyének kisebbségi lokális identitásuk gyakorlása mellett elsajátítanak bizonyos többségi, magyar szokásokat is. Ez már önmagában is biztosítja a különbségek lehetőségét. Továbbá, a kisebbségi magyarságban élők percepciójában is mutatkozhatnak eltérések: más módon érzékelik a magyar nemzetet, valamint magát az anyaországot, mely által az identitásuk struktúrája is különbségeket mutathat a magyarországiakéhoz viszonyítva (Bindoffer, 2007).

A NEMZETI AZONOSULÁS KÉTDIMENZIÓS MODELLJE

Több elmélet született azzal kapcsolatban, hogy a nemzettel való azonosulás különböző formákban ölthet testet az individuum szintjén. A jelenleg ismertetni kívánt modell Roccas, Klar és Liviatan (2006) nevéhez köthető, akik a nemzeti azonosulás két dimenzióját kötődésnek és glorifikációnak nevezték el. Alapvető különbség, hogy a belső csoportot glorifikáló személy saját nemzetét értékesebbnek, felsőbbrendűnek tartja másokhoz képest, úgy véli, a csoport normáit és vezetőit tisztelni kell; ezzel szemben a kötődő személyt sokkal mélyebb érzelmek fűzik csoportjához, s törekszik arra, hogy hozzájáruljon annak boldogulásához (Szabó & László, 2014). Az azonosulás két módjának interakciójából különböző mintázatok jöhetnek létre (például, aki erősen kötődik nemzetéhez, hajlamosabb lesz a glorifikációra is). Ugyanakkor bizonyos mértékben függetleníthetők is egymástól (Roccas et al., 2006).

Fontos megjegyezni, hogy az azonosulás két dimenziójának mintázata a csoporttagsággal kapcsolatosan átélt érzelmeket is befolyásolja. Szabó és László (2014) magyar mintán végzett vizsgálatukban kimutatták, hogy azok a személyek, akik a magyarsághoz erősebben kötődtek, valóban gyakrabban számoltak be bizonyos pozitív érzelmek átéléséről (pl. remény, lelkesedés, büszkeség), a jobban glorifikálók azonban kevésbé tapasztalták meg a csoporttagságukhoz kapcsolódó szégyen érzetét, mint negatív emóciót.

A KOLLEKTÍV ÁLDOZATI SZEREP

Kollektív áldozati tudatról beszélünk, ha egy csoport tagjai között általánosan fennáll a vélekedés, hogy a saját csoport egyszeri vagy sorozatos támadásoknak volt kitéve más csoportok által, s ezeket az ellenséges megmozdulásokat a csoport tagjai igazságtalannak vélik (Bar-Tal, Chernyak-Hai, Schori & Gundar, 2009).

Annak, hogy egy csoport áldozatként gondolkodhasson magáról, objektív szempontból előfeltétele, hogy ténylegesen valamilyen formájú erőszak

elszenvedője legyen (Mészáros, Vámos & Szabó, 2017). Az agresszió több formája okozhat ilyen hatást, például a nemzetek közti konfliktusok, a megszállás, terrorizmus vagy a népiirtás (Vollhardt, 2012).

Különböző tanulmányok már igazolták, hogy az áldozati szerep tartósan beépülhet egy csoport identitásába, ilyenkor a múltbeli konfliktus központi eleme lesz a kollektív emlékezetnek. Ez a jelenség gyakori a nemzeti csoportok közti konfliktusok tekintetében; általában az egyik fél áldozatként definiálja saját magát, s ha ez a nézet általánosan elterjed a csoport tagjai közt, akkor beszélhetünk a kialakult áldozati szerepről (László & Fülöp, 2011).

A kollektív áldozati szerep megélése történhet direkt, valamint indirekt módon: az első esetben az egyén saját életében tapasztalta meg az erőszakot, az utóbbiban azonban az ártalom időben és térben távolabb esik a személytől. Kialakulásában a valós történelmi események fontos szerepet játszanak, de hozzájárulhat a csoporttagok szubjektív percepciója, s a társas konstrukciós folyamatok alakulása is. Bizonyos esetekben egy konkrét esemény válik az identitás központi elemévé, érzelmek, történetek szövődnek köré, melyek generációkon átívelve öröklődhetnek. Ezek a fontos elemek folyamatosan emlékeztetik a csoporttagokat átélt veszteségeikre, mely által az áldozati identitás egyre inkább megszilárdulhat (Mészáros et al., 2017).

A történelmi-szociológiai vizsgálódások nyomán a magyar történelem számos eseménye közül az első világháborút követő trianoni békeszerződés traumája emelhető ki leginkább, mint központi jellegű veszteség, hiszen a magyar nemzeti csoport tagjainak nagy részét a mai napig mélyen érinti az esemény, s annak következményei.

A KOLLEKTÍV ÁLDOZATI TUDAT HATÁSA A CSOPORTKÖZI VISZONYOKRA. VIZSGÁLATI KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK

A kollektív áldozati identitás bizonyos funkciói hatással lehetnek a csoportok közti viszonyok alakulására. Bar-Tal és munkatársai (2009) alapján ide tartozik például a közös valóság megteremtése, az értelemadás, a szorongás csökkentése, a szolidaritás és csoportkohézió növelése, vagy a nemzetközi támogatás elnyerése (Mészáros et al., 2017).

Vollhardt (2012) az áldozati élményeket is megpróbálta csoportosítani, melynek következtében négy mintázatot vázolt fel: a globális exkluzív áldozatiság (a saját csoport szenvedései egyediek, kizárólagosak és páratlanok), a globális inkluzív áldozati hiedelmek (a történelem során más csoportokat is sújtott hasonló szenvedés), a specifikus exkluzív áldozati vélekedések (egy konkrét konfliktus kizárólagos áldozata a saját csoport a résztvevő más csoportokkal szemben), s végül a specifikus inkluzív áldozati élmény (elismerik, hogy egy konkrét konfliktusnak voltak más áldozatai is). Mindez azért fontos, mert a

konstruálás típusa szintén jelentős mértékben befolyásolhatja a saját és külső csoportokkal kapcsolatos attitűdöket, a csoportközi viszonyok alakulását.

Mészáros és Szabó (2017) vizsgálatukban megkísérelték feltárni a magyarok szlovákokkal szembeni attitűdjeit a Trianoni békeszerződés traumájának tükrében. Eredményeik megerősítették, hogy eltérés áll fenn annak függvényében, hogy exkluzív vagy inkluzív áldozati vélekedésről beszélhetünk. Előbbi inkább az ellenszenves érzésekkel, nehezteléssel mutatott kapcsolatot, míg az utóbbi inkább pozitívabb attitűdökkel járt együtt (pl. megbékélés, szlovákok kultúrájával szembeni nyitottság).

A fent összefoglaltak tükrében vizsgálatom központi kutatási kérdése az, hogy milyen különbségek figyelhetők meg a nemzeti azonosulást, a kollektív áldozati vélekedéseket, illetve a szlovákokkal szembeni attitűdöket tekintve a magyarországi és szlovákiai magyarság csoportjai közt. Emellett szeretnék korábbi, magyarországi mintán már kimutatott korrelációs kapcsolatokat feltárni az egyes változók közt a szlovákiai magyarok almintáján is. Mindezzel a kutatás hozzájárulhat a magyar nemzeti identitásról alkotott szakmai kép árnyalásához, beemelve a kisebbségi csoportok kérdéskörét is a témába.

A vizsgálat hipotézisei a következők:

H1: A nemzeti azonosulást tekintve különbséget várok a magyarországi és a felvidéki minta közt - a szlovákiai magyarok a kötődés skálán, míg a magyarországi magyarok a glorifikáció skálán érnek el magasabb pontszámot.

H2: A két csoport között különbséget várok a kollektív áldozati tudat megjelenését tekintve - a magyarországi magyarok az exkluzív áldozati hiedelmek és a személyes fontosság skáláján, a szlovákiai magyarok az inkluzív áldozati hiedelmek skáláján érnek el magasabb pontszámot.

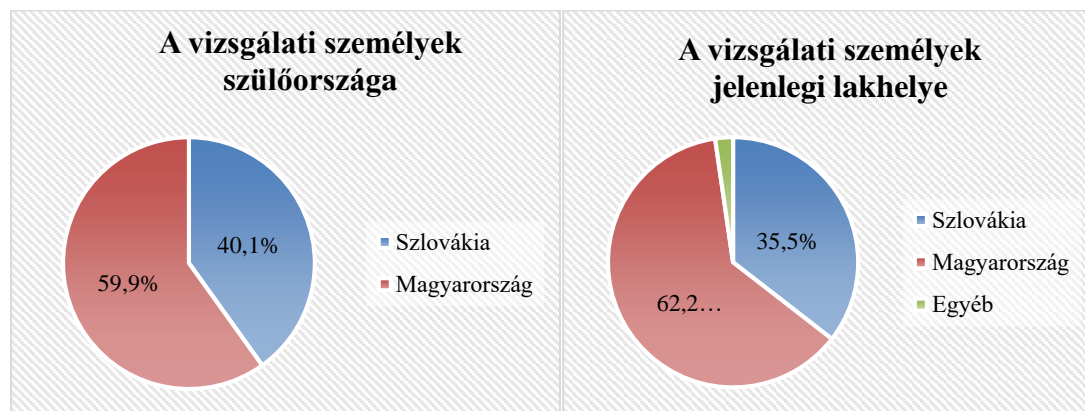
H3: A szlovákokkal szembeni attitűdöket tekintve a két csoport között különbséget várok - a szlovákiai magyarokat inkább jellemzi a szlovákokkal szembeni megbékélés, míg a magyarországi magyarokat inkább a szlovákokkal szembeni neheztelés.

H4: A szlovákiai magyarok mintáján korrelációs kapcsolatot feltételezek az inkluzív áldozati vélekedések és a szlovákokkal szembeni megbékélés, valamint az exkluzív áldozati vélekedések és a szlovákokkal szembeni neheztelés közt. Az exkluzív áldozati vélekedések kapcsolatát várom annak mértékével, hogy az adott családban milyen gyakran kerül szóba a Trianoni békeszerződés. A magyarok szenvedéseinek személyes fontosságáról feltételezem, hogy kapcsolatban áll a kötődő nemzeti azonosulással.

MÓDSZEREK

VIZSGÁLATI SZEMÉLYEK

A vizsgálati mintában 172 fő szerepelt, 40 férfi (23,3%) és 132 nő (76,7%). Életkor szempontjából a kitöltők 18 és 75 év közé estek ($M=30,63$; $SD=12,49$). A vizsgálati személyek szlovákiai vagy magyarországi származásúak és magyar nemzetiségűek voltak. A szülőországot tekintve 103 személy Magyarországról (59,9%), 69 pedig Szlovákiából (40,1%) származott, azonban 120 kitöltő rendelkezett magyar állampolgársággal (69,8%), s csupán 52 szlovák állampolgársággal (30,2%). Kettős állampolgársággal rendelkező személy nem került a mintába. A jelenlegi lakhelyüket tekintve a kitöltők 62,2%-a él Magyarországon, 35,5% Szlovákiában, 2,3% pedig egyéb országban (vö. 0. ábra).

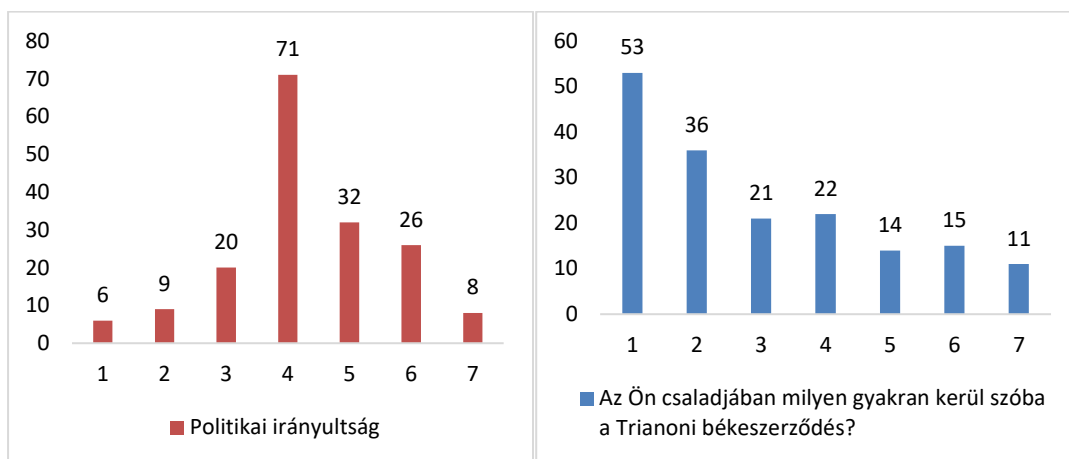

1. ábra: A vizsgálati személyek származási országának és jelenlegi lakhelyének alakulása

Az iskolai végzettség szempontjából a kitöltők közül 1,7% általános iskolai, 5,8% szakmunkás végzettséggel, 13,4% szakközépiskolai és 40,7% gimnáziumi érettségivel, 4,1% OKJ-s bizonyítvánnyal, 15,7% főiskolai vagy BA/BSc, 14% egyetemi vagy MA/MSc diplomával, 2,9% felsőfokú szakképesítéssel, 1,7 % pedig doktori végzettséggel rendelkezik.

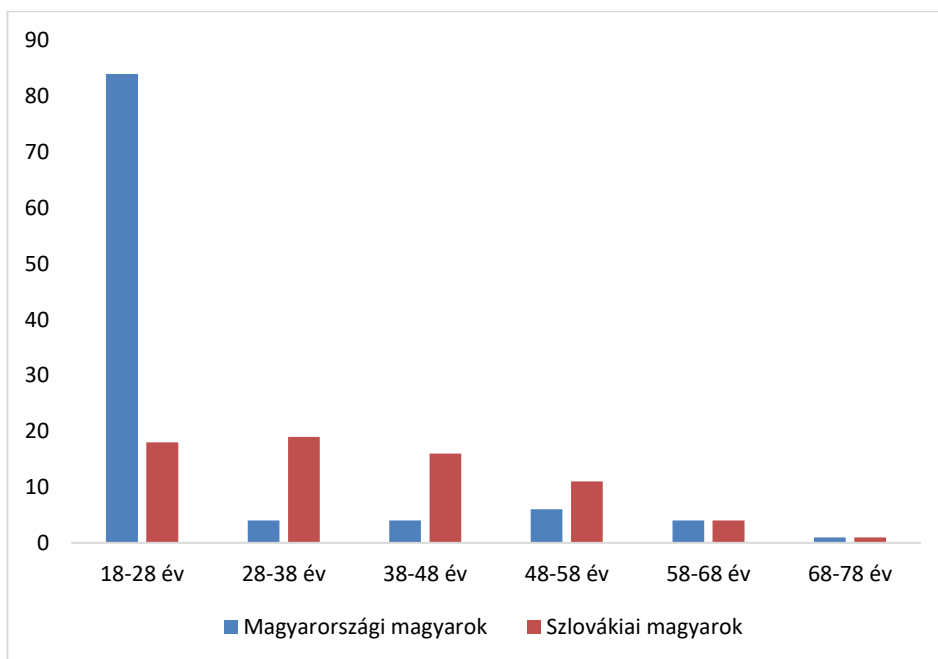
A fenti adatokon kívül a kitöltők jelölték, hogy a politikai értelemben gyakran használt bal- és jobb oldalt jelképező skálán hol helyeznék el magukat (1= baloldal, 7= jobb oldal). Ezt követően arra voltam kíváncsi, hogy a vizsgálati személyek családjában milyen gyakran kerül szóba a trianoni békeszerződés (1 - egyáltalán nem gyakran, 7 - nagyon gyakran). A válaszok eloszlását a 0. ábra szemlélteti.

A MAGYARSÁG KOLLEKTÍV ÁLDOZATI HIEDELMEI ÉS A SZLOVÁKOKHOZ FÜZZŐDŐ VISZONYA
MAGYARORSZÁGON ÉS A FELVIDÉKEN

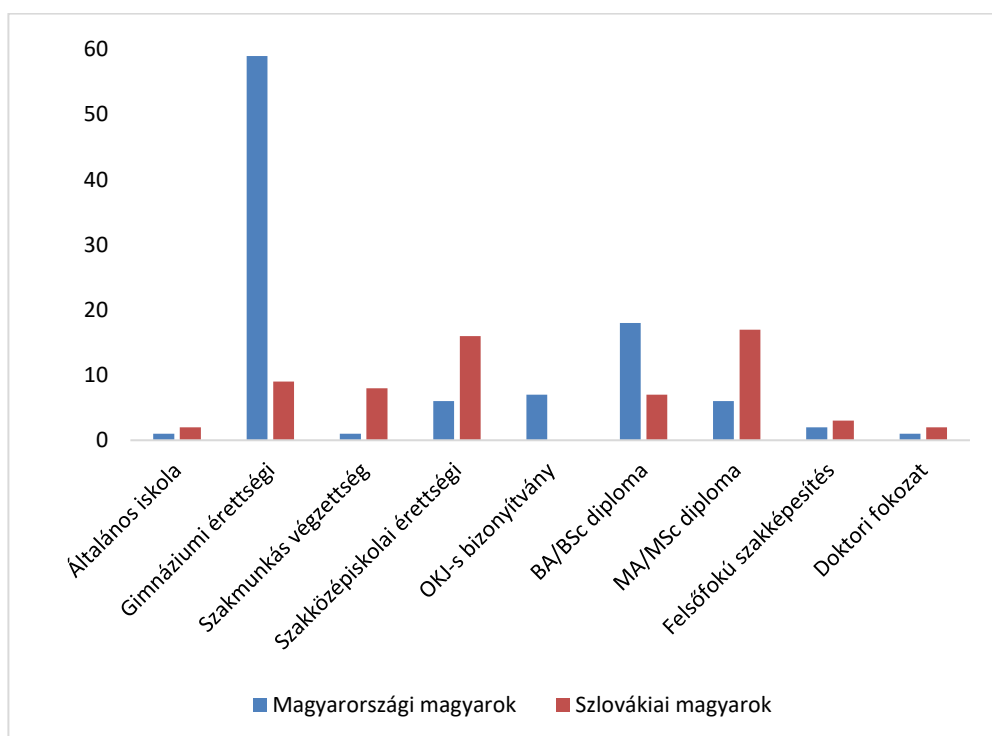

2. ábra: A kitöltők politikai orientációját (1=baloldal, 7=jobb oldal) és a Trianoni békeszerződés témájának gyakoriságát a kitöltők családjában (1=egyáltalán nem gyakran, 7=nagyon gyakran) bemutató grafikonok

A 3. és 4. ábra mutatja be a két alminta, a szlovákiai és a magyarországi magyarság demográfiai adatainak alakulását, azok különbségeit a jelenlegi vizsgálatban.

3. ábra: A szlovákiai és magyarországi magyarok mintájának életkori eloszlását bemutató grafikon

4. ábra: A szlovákiai és a magyarországi magyarok iskolai végzettségét ábrázoló grafikon

Az ismertetett adatokkal a statisztikai elemzés során még foglalkozom.

ELJÁRÁS

Az adatgyűjtés online kérdőívcsomag kitöltésével valósult meg, melynek terjesztése közösségi média oldalakon (például facebook csoportokban), egyetemi csoportok tagjai közt, felvidéki magyarok számára üzemeltetett fórumokon történt. A részvétel önkéntes módon zajlott, a vizsgálati személyek az etikai szempontoknak megfelelő tájékoztatásban részesültek, ezután hozzájárultak megadott adataik tudományos munka során történő felhasználásához. Az adatok kezelése bizalmasan zajlott az anonimitás feltételének tiszteletben tartásával. A vizsgálati személyek a válaszadást bármikor megszakíthatták.

ESZKÖZÖK

Az online tesztcsomag első részébe a demográfiai adatokra és a politikai orientációra vonatkozó kérdések kerültek. Továbbá a következő kérdést tettem fel a kitöltőnek a magyar nemzet központi traumájával kapcsolatban: „Az Ön családjában milyen gyakran kerül szóba a Trianoni békeszerződés? (1- egyáltalán nem gyakran, 7- nagyon gyakran)”.

A kérdőívcsomag következő szakaszában a kollektív áldozati tudat kérdőív régió-specifikus verziója került kitöltésre. Az eredeti kérdőívet Vollhardt és munkatársai (Vollhardt és Bilali, 2015; Vollhardt, Nair és Tropp, 2016) dolgozták ki, a jelen vizsgálatban használt változat azonban még publikálás előtt áll, s szintén Johanna Ray Vollhardt nevéhez fűződik. Magyar nyelvre Mészáros Noémi

Zsuzsanna és Szabó Zsolt Péter (2017) fordították, így a teszt alkalmassá vált a kelet-közép-európai régió viszonylataiban való vizsgálódásra is. A kitöltőknek 7-fokú Likert skálán kell értékelniük, hogy mennyire értenek egyet az egyes állításokkal. A faktorokat tekintve 4-4 item méri az exkluzív (pl. „Bár minden szenvedéstörténet valamelyest eltér egymástól, a magyaroké valóban példa nélküli.”) és inkluzív áldozati tudatot („Kelet-Közép-Európa más népei is hasonló elnyomásnak voltak kitéve, mint a magyarok.”), valamint a történelmi sérelmek személyes fontosságát („Fontosnak tartom, hogy a magyarokat ért megpróbáltatásokat az emlékezetünkben megőrizzük és továbbadjuk a következő generációknak.”). Az állítások között egy fordított item is szerepel. Ezen kívül 2 item foglalkozik a lefelé történő összehasonlítással, azonban ezek a jelenlegi tanulmány során nem kerültek alkalmazásra.

A tesztbatteria harmadik részében a magyar történelem kontextusára irányult a figyelem, melynek hatásait szerettem volna felmérni mindkét csoport esetében a magyar-szlovák jelenlegi kapcsolatokra vonatkozóan. Ehhez szintén egy Mészáros és Szabó (2017) által használt módszert vettem kiindulási alapul: egy röviden megfogalmazott, tényszerű és számszerű adatokat felsorakoztató, értékítéletektől mentes ismertető olvashattak a vizsgálati személyek arról, milyen nyereségekkel gazdagodtak a szlovákok az 1920-as trianoni békediktátum következtében a magyarok kárára (ld. 1. Melléklet). Ezt követően 9 itemes kérdéssor került kitöltésre, melynek állításai a csoportközi viszonyulásokat (neheztelés vagy megbékélés) hivatott feltárni egy 7-fokozatú Likert skálán (pl. „Hajlandó vagyok tenni a magyarok és a szlovákok közötti békés kapcsolatok elősegítése érdekében.” / „Soha nem lennék hajlandó közösséget vállalni a szlovákokkal.”). Az állítások Vollhardt, Mazur és Lemahieu (2014), valamint Scnabel, Nadler, Ullrich és Dovidio (2009) munkáiból származnak (Mészáros és Szabó, 2017).

Végezetül a nemzeti azonosulás mérésére alkalmas kérdőív kitöltésére került sor, melyet Szabó és László (2014) dolgozott ki magyar mintára. A kérdőív a nemzeti azonosulás fent ismertetett kétdimenziós elméletére épül, ennek megfelelően a teszt 8 állításából 4-4 item a kötődés (pl. „Erős kötelékek fűznek a magyarsághoz.”), illetve a glorifikáció („A magyarok történelmük során általában erkölcsösebben jártak el, mint más nemzetek.”) azonosulási módjainak feltárására alkalmas. A felhasznált kérdőívek megtekinthetők az 1. számú mellékletben.

EREDMÉNYEK

Az adatok feldolgozása SPSS 23.0 program segítségével történt.

LEÍRÓ STATISZTIKA

A statisztikai elemzést megelőzte a fordított tételek megforgatása, a skálák pontszámainak egyesítése, a használt faktorok megbízhatóságának tesztelése, az adattisztítás, valamint az egyes hipotézisek feltételeinek ellenőrzése. Az adatok általános információinak vizsgálatára kikértem egy leíró statisztikát, a legfontosabb értékeket az 0. számú táblázat mutatja be, a reliabilitás vizsgálat eredményei pedig a 2. számú mellékletben tekinthetők meg.

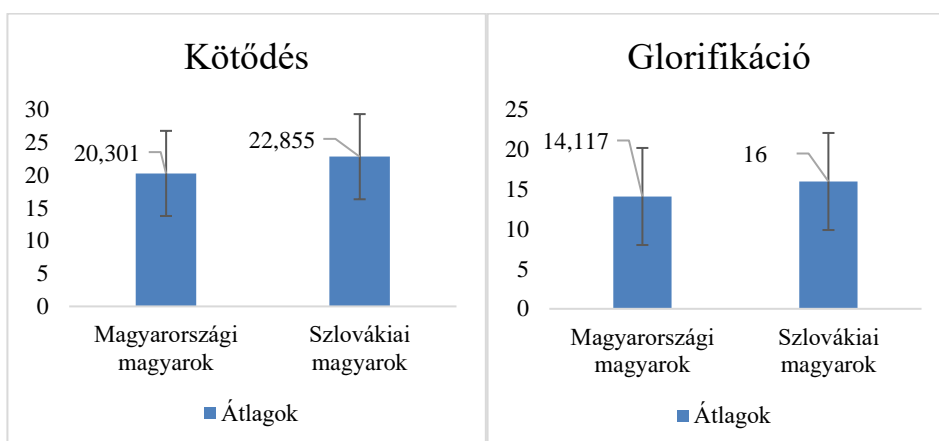
<i>Faktorok</i>	<i>Magyarországi minta</i>		<i>Szlovákiai minta</i>	
	<i>átlag</i>	<i>szórás</i>	<i>átlag</i>	<i>szórás</i>
Életkor	26,097	10,9674	37,261	11,6627
Inkluzív áldozati vélekedések	18,942	5,0465	18,623	5,2973
Exkluzív áldozati vélekedések	13,291	6,0482	16,261	6,3237
Személyes fontosság	18,476	6,3506	20,058	6,0655
Szlovákokkal szembeni nehezítés	9,282	5,7810	8,797	5,3813
Szlovákokkal szembeni megbékélés	23,738	6,2324	27,797	4,7390
Kötődés	20,301	6,7691	22,855	6,5040
Glorifikáció	14,117	6,0977	16,000	6,4717

1. táblázat: Az életkor és az alkalmazott faktorok pontszámainak átlaga és szórása

HIPOTÉZISEK TESZTELÉSE

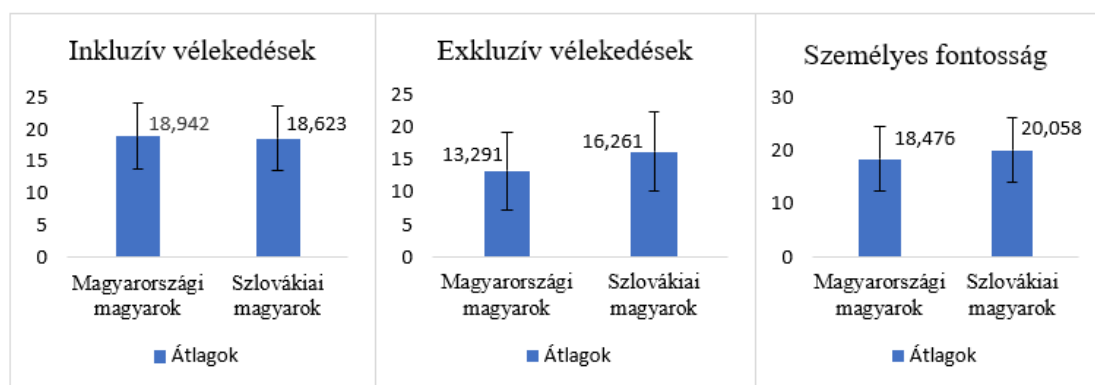
A hipotézisek tesztelésére független mintás t-próbát alkalmaztam.

Az első hipotézis értelmében először a Kötődés és Glorifikáció skálákat választottam függő változónak. A Kötődés skáláját tekintve a magyarországi magyarok ($M=20,301$; $SD=6,7691$) és a szlovákiai magyarok ($M=22,855$; $SD=6,504$) csoportja közt szignifikáns különbséget találtam ($t(170)=-2,464$ $p=0.015$ (2-tailed) $d=-0.41$). A Glorifikáció faktor esetében a két csoport közt (magyarországi magyarok $M=14,117$; $SD=6,0977$; szlovákiai magyarok $M=16,0$; $SD=6,4717$) szignifikáns különbséget nem sikerült kimutatni ($t(170)=-1,937$ $p=0.054$ (2-tailed) $d=-0.3$), azonban a p érték nem sokkal haladja meg a szigorúan vett szignifikancia határát, ezért a két csoport átlagának eltérése tendenciaszerű eredménynek tekinthető. Az eredményt az 5. ábra szemlélteti.

5. ábra: A kötődés és glorifikáció átlagértékei a vizsgálat két almintáján a standard hibaértékek ábrázolásával

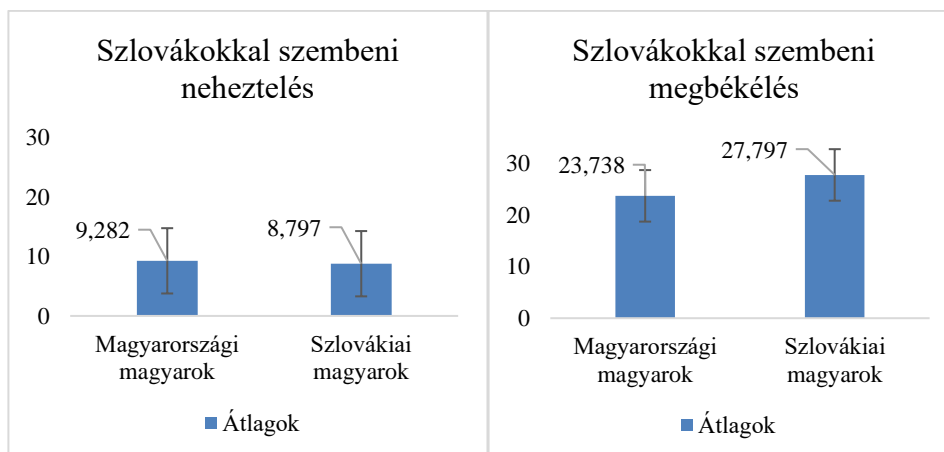
A második hipotézis értelmében a kollektív áldozati tudat különböző dimenziói mentén kerestem különbséget a két csoport közt. Az eredmények azt mutatták, hogy az Inkluzív áldozati vélekedések szempontjából a két csoport közt (szlovákiai magyarok $M=18,623$; $SD= 5.2973$ és magyarországi magyarok $M=18,942$; $SD= 5,0465$) nem találtam különbséget ($t(170) = 0.398$ $p= 0.691$ (2-tailed) $d= 0.06$). Az exkluzív áldozati vélekedések esetében a két csoport közt (szlovákiai magyarok $M=16,261$; $SD=6,3237$; magyarországi magyarok $M= 13,291$; $SD= 6,048$) szignifikáns különbséget találtam: $t(170)=-3.099$ $p=0.002$ (2-tailed) $d=-0.482$. A személyes fontosság faktorát tekintve a két csoport közt (magyarországiak $M=18,476$; $SD=6,35$; szlovákiaiak $M=20,058$; $SD=6,065$) szignifikáns különbséget szintén nem sikerült kimutatni: $t(170)= -1,630$ $p= 0.105$ (2-tailed) $d=-0.25$. Mindez megtekinthető a 6. számú ábrán.

6. ábra: Az inkluzív és exkluzív áldozati vélekedések, valamint a magyarok szenvedéseinek személyes fontossága skálákon mutatott átlagértékek a vizsgálat két almintáján a standard hibaértékek ábrázolásával

A harmadik hipotézis tesztelésére először a Szlovákokkal szembeni neheztelés skáláján kerestem a két csoport között különbséget (magyarországi magyarok $M=9,282$; $SD=5,781$; szlovákiai magyarok $M=8,797$; $SD=5,3813$), itt azonban nem sikerült szignifikáns különbséget kimutatni: $t(170)=0.554$ $p=0.581$ (2-

tailed) $d=0.086$. Végezetül pedig a Szlovákokkal szembeni megbékélés faktorát vizsgáltam meg különbséget keresve a két minta közt (szlovákiai magyarok $M=27,797$; $SD=4,738$; magyarországi magyarok $M=23,738$; $SD= 6,2324$), az eredmény szignifikáns különbséget mutatott ($t(170)=-4.843$ $p< 0.001$ (2-tailed) $d=-0.72$). (Vö. 7. ábra).

7. ábra: A szlovákokkal szembeni neheztelés és megbékélés átlagértékei a vizsgálat két almintáján a standard hibaértékek ábrázolásával

Az utolsó hipotézis értelmében megvizsgáltam, hogy az egyes alkalmazott változók közt feltárható-e korrelációs kapcsolat a szlovákiai magyar minta adatait tekintve, amihez kétváltozós, valamint parciális korrelációs módszereket használtam.

Elsőként az Inkluzív áldozati vélekedések és a Szlovákokkal szembeni megbékélés faktorának korrelációját kértem ki, ahol szignifikáns, közepesen erős pozitív kapcsolatot találtam a két változó közt: $r=0,342$ $p=0,004$ (2-tailed). Ez azt jelenti, hogy minél jellemzőbb az inkluzív áldozati vélekedés, annál nagyobb mértékben jelentkezett a megbékélés. Ezt követően az Exkluzív áldozati vélekedések és A szlovákokkal szembeni neheztelés korrelációja következett, ahol szintén szignifikáns, közepesen erős pozitív kapcsolatot sikerült kimutatni: $r=0,474$ $p<0,001$ (2-tailed), eszerint minél jellemzőbb az exkluzív áldozati vélekedés a kitöltőknél, annál nagyobb mértékű a szlovákokkal szembeni neheztelés. Az Exkluzív áldozati vélekedések faktorának kapcsolatát Trianon témájának gyakoriságával a családban szintén megvizsgáltam, szintén sikerült szignifikáns pozitív kapcsolatot feltárni: $r=0.359$ $p=0.002$ (2-tailed). Ez az eredményt azt mutatja, hogy a kitöltők családjában minél gyakrabban került szóba a Trianoni békeszerződés, annál jellemzőbben jelentek meg az exkluzív áldozati vélekedések. Végezetül a Személyes fontosság és a Kötődés skálái közti kapcsolatra voltam kíváncsi, ehhez azonban parciális korreláció elvégzésére volt szükség, hiszen a Glorifikációra kontrollálni kellett a korrelációt. Az eredmény szerint szignifikáns kapcsolat áll fenn a két skála közt: $r=0.394$ $p=0.001$ (2-tailed). Az eredményeket a 2. számú táblázat foglalja össze.

<i>Skálák</i>	<i>Kapcsolat</i>	<i>Eredmény</i>
Inkluzív vélekedések és megbékélés	közepesen erős, pozitív	r=0,342 p=0,004
Exkluzív vélekedések és neheztelés	közepesen erős, pozitív	r=0,474 p<0,001
Exkluzív vélekedések és Trianon témájának gyakorisága	közepesen erős, pozitív	r=0,359 p=0,002
Személyes fontosság és Kötődés (Glorifikációra kontrollálva)	közepesen erős, pozitív	r=0,394 p=0,01

2. táblázat: A korrelációs vizsgálatok eredményeinek táblázata az egyes mért változók közt a szlovákiai magyarok almintáján a szignifikanciaszint feltüntetésével

ÉRTELMEZÉS

Vizsgálatomban a két csoport közt a nemzettel való azonosulás dimenzióját tekintve sikerült különbséget kimutatni: a szlovákiai minta jelentősebb mértékű kötődést mutatott, emellett tendenciaszerű hatásként esetükben jellemzőbb volt a glorifikáció is. Ennek lehetséges magyarázata az, hogy számos olyan tényezőt tekintve jelenhet meg eltérés a két közösség közt, amelyek befolyásoló erővel bírnak a nemzettel való azonosulásra (pl. alapvető szocializációs folyamatok, a történelem oktatás jellegzetességei, a nemzeti öntudatot erősítő tevékenységek gyakorlása).

Az eredmények bizonyos szempontból alátámasztják Bindoffer (2007) elképzelését is arról, hogy a kisebbségben élők nemzeti identitása eltéréseket mutathat az anyaországi magyarokhoz viszonyítva, hiszen az alapvető különbségek már a percepció szintjén is jelentkezhettek olyan területeket tekintve, mint például a történelmi háttér vagy a kultúra.

A glorifikáció skálájával kapcsolatos eredmény ugyan eltérő irányú, mint azt előre feltételeztem, mégsem annyira meglepő Roccas és munkatársai (2006) elméletét figyelembe véve. Eszerint ugyanis a nemzeti azonosulás két módja szoros összefüggésben áll egymással, s bár bizonyos mértékben függetleníthetők, általában az, aki erősen kötődik nemzeti csoportjához, hajlamosabb lesz a magasabb glorifikációra is. Ide emelhető továbbá Németh (2011) elképzelése is, aki szerint az in-group felértékelése (amely a glorifikációnak is fontos eleme) hatékony védekezési stratégiának tekinthető a többségi érdekérvényesítéssel szemben. Emellett Szabó és László (2014) is leírta, hogy a glorifikáció már önmagában is együtt jár bizonyos felmentő stratégiák használatával, aminek célja, hogy a tagok a csoportról pozitívabb képet tudjanak fenntartani. Mindez hasznos lehet a szlovákiai magyarság számára olyan helyzetekben, ahol meg kell védeniük identitásukat.

A kollektív áldozati szerep témakörét tekintve a két vizsgált csoport közt csupán az exkluzív áldozati vélekedésekkel kapcsolatban sikerült szignifikáns különbséget kimutatni, ahol szintén a szlovákiai magyarság mutatott magasabb pontszámokat. Ezek az eredmények egyrészt összefüggésbe állíthatók a fent leírtakkal, ugyanis a glorifikáció és az exkluzív áldozatiság magukban is mutatnak bizonyos mértékű együttjárást, hiszen mindkettőre igaz, hogy mentes a saját nemzetre vonatkozó kritikai szemléletmódtól; másrészt megerősítik, hogy a szlovákiai magyarság kollektív emlékezetében is fontos helyet kap a trianoni békediktátum és annak következményei.

Ahogy László (2012) írta, ezen központi történelmi traumának a tükrében a csoport tagjai áldozati történetként értékelik a magyarok múltját, így nem meglepő, hogy a sérülékeny nemzeti identitás a felvidéki mintánál éppúgy kialakul. Elképzelhető továbbá, hogy az exkluzív áldozati vélekedések a korábban már említett funkciók miatt jelentkeznek a felvidéki minta esetében erőteljesebben. Ahogy Bar-Tal és munkatársai (2009) leírták, ilyen funkció lehet a szorongás csökkentése, a nemzetközi támogatottság elnyerése, a történeteknek való értelemadás – ez mind hasznos lehet a kisebbségi léthelyzetben.

Az attitűdökre vonatkozó eredmények azt mutatták, hogy a szlovákokkal szembeni megbékélés a szlovákiai magyar mintánál jelentősebb mértékben jelent meg, mint a magyarországi mintán, s bár ez megerősíti az előzetesen megfogalmazott feltevéseimet, a korábbi kutatások eredményeivel összevetve, valamint figyelembe véve, hogy az exkluzív áldozati hiedelmekre vonatkozó hipotézisem nem teljesült, ellentmondásosnak tekinthető. Mészáros és Szabó (2017) leírta, hogy az áldozati hiedelmek ezen formája sokkal inkább a negatív csoportközi attitűdök megjelenését hívja elő, mint például a bizalmatlanság, neheztelés. Ezzel szemben kutatásomban a szlovákiai magyarság nagyobb fokú megbékélést mutatott, ám ez megmagyarázható a nemzeti csoportok közelségével, hiszen a szlovákiai magyar minta interakciója a szlovák nemzettel szinte mindennapos, míg a magyarországi magyarok esetében ilyen személyes tapasztalatok csak ritkán állnak rendelkezésre, s a személyes érintkezés sok automatikus, sztereotip véleményalkotó folyamatot felülírhat. Csepeli, Örkény és Székelyi (1999, 87. o.) egy romániai magyarokon végzett kutatással kapcsolatban így fogalmazott: *„Ha egy településen az adott nemzet tagjai kisebbségben vannak, a másság mindennapos tapasztalattá válik, nagyobb teret kap a tolerancia.”*

A szlovákiai magyarok mintáján különböző korrelációs kapcsolatokat is megvizsgáltam. Az eredmények szerint minél jellemzőbb volt az inkluzív áldozati vélekedések megjelenése, annál nagyobb mértékben jelentkezett a szlovák nemzettel szembeni megbékélés is. Ezzel szemben az exkluzív áldozati vélekedések a szlovákokkal szembeni nehezteléssel mutattak szoros kapcsolatot. Mindemellett az exkluzív áldozati vélekedések szintén pozitív együttjárást mutattak annak mértékével, hogy a kitöltő családjában mennyire gyakran kerül szóba a trianoni békediktátum témája. Ezáltal tulajdonképpen a jelen vizsgálat célja megvalósult, hiszen sikerült reprodukálni a magyar mintán már kimutatott összefüggéseket, melyek Mészáros és Szabó (2017) eredményei közt olvashatóak,

és arra vonatkoznak, hogy a magyarországi mintán a szlovákokkal kapcsolatos attitűdöket tekintve az exkluzív áldozati tudat az ellenszenves érzésekkel mutatott kapcsolatot, míg az inkluzív inkább pozitívabb vélekedésekkel járt együtt.

Kapcsolatot sikerült kimutatni továbbá a magyarok szenvedéstörténetének személyes fontossága és a nemzettel való azonosulás kötődő formája közt, ám ez az eredmény sem meglepő, ha figyelembe vesszük Roccas, Sagiv, Schwartz, Halevy és Eidelson (2008) eredményeit, akik saját vizsgálatuk során szoros kapcsolatot találtak a csoportos identitás személyes fontossága és a nemzettel szembeni elköteleződés között.

FELMERÜLŐ KORLÁTOK, KITEKINTÉS

A kutatás korlátját jelenti, hogy a kérdőívek online terjesztése miatt a minta nem tekinthető reprezentatívnak. Nem vettem továbbá figyelembe, hogy a kitöltők a két ország mely területeiről származnak, valamint a szlovákiai minta esetében az oktatás nyelvét sem, ami befolyásoló tényező lehet a nemzettel kapcsolatos kérdések, vagy a szlovákokhoz fűződő viszony alakulásában. Továbbá, az állampolgárság, a szülőország és a jelenlegi lakhely arányainak eltértek: Szlovákiából 40,1% származott, ezzel szemben 30,2% számolt be szlovák állampolgárságról (kettős állampolgár nem került a mintába), ám 35,5% jelenleg is Szlovákiában él. Ez nem elképzelhetetlen, azonban meglepő. Felmerült a gyanú, hogy néhány felvidéki kitöltő összekeverhette az állampolgárság és a nemzetiség fogalmát, így a jövőben érdemes odafigyelni ezek egyértelművé tételére a kitöltés előtt, hogy ez a lehetséges probléma kizárható legyen.

Fontos továbbá hangsúlyozni, hogy a szlovákiai magyarok almintáján végzett korrelációs vizsgálatok esetében kis elemszámokkal dolgoztam, így ezek az eredmények csupán feltáró jellegűek, érdemes lehet az összefüggéseket egy jövőbeli kutatás során mélyebben megvizsgálni.

Mindazonáltal remélhető, hogy a vizsgálat hozzájárult a nemzeti identitásról kialakult kép árnyalásához, és igazolta, hogy a kisebbségi magyarok vizsgálata még számos feltáratlan lehetőséget rejt magában. Több olyan kutatási irányvonal fogalmazódott meg, melyekkel a jövőben érdemes tovább foglalkozni, ilyen például a kisebbségi magyarság kollektív áldozati tudatának részletesebb vizsgálata, a nemzeti azonosulás régió-specifikus alakulása, vagy a szlovákokkal szembeni attitűdöket befolyásoló tényezők mélyebb elemzése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bar-Tal, D., Chernyak-Hai, L., Schori, N. & Gundar, A. (2009). A sense of self-perceived collective victimhood in intractable conflicts. *International Review of the Red Cross*, 91 (874), 229–258.
- Bindoffer, Gy. (2007). *Vázlatok a kettős identitásra: Kisebbségi léthelyzetek és identításalakzatok a magyarországi horvátok, németek, szerbek, szlovákok, szlovének körében*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Csepeli, Gy. (1984). Azonosságtudat és nemzeti hovatartozás. *Társadalmi Szemle*, 39 (3), 54-57.
- Csepeli, Gy. (1992). *Nemzet által homályosan*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Csepeli, Gy., Örkény, A. & Székelyi, M. (1999). Az együttélés reprezentációi Erdélyben. *Szociológiai Szemle*, 3, 73-95.
- Fülöp, É. & László, J., (2011): Érzelmek a valós csoportközi konfliktusokban, a csoportközi érzelmek történelmi lehorgonyzása. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 66 (3), 467-485.
- Hunyady, Gy. (2005) A nemzetek jelleme és a nemzeti sztereotípiák. In: *Mindentudás Egyeteme*. Budapest: Mindentudás Egyeteme, 4. Kossuth Kiadó, 127-147.
- Lampl, Zs. (2009). A nemzeti identitás, avagy a magyar márka megőrzése. In: Tóth, K. (Ed.): *Hatékony érdekérvényesítés – A Szlovákiai Magyarok Kerekasztala előadásai és dokumentumai*. Somorja, SK: Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- László, J. (2012). *Történelem-történetek. Bevezetés a narratív szociálpszichológiába*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- László, J. & Fülöp, É. (2011). Nemzeti identitás és kollektív áldozati szerep. *Pszichológia*, 31 (3), 295-315.
- Mészáros, N. Zs. & Szabó, Zs. P. (2017). „Egy ezredévnyi szenvedés...” – *Kollektív áldozati hiedelmek és hatásuk Magyarországon*. Kézirat.
- Mészáros, N. Zs., Vámos, E. & Szabó, Zs. P. (2017). Sérülékeny identitás a kollektív áldozati tudat pszichológiai hatásai. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1-35.
- Németh, M. (2011). A magyar nemzeti autosztereotípiátalakítása. In: Prazsák, G. (Ed.): *Nemzetek Európában*. Budapest: ELTE, Szociológiai Doktori Iskola.
- Péter, L. (2011). A nemzeti identitástudat megalapozásának lehetőségei óvodáskorban a projekt módszer által. *Katolikus Pedagógia*, 1(2), 117-124.
- Roccas, S., Klar, Y. & Liviatan, I. (2006). The paradox of group-based guilt: modes of national identification, conflict, vehemence and reactions to the in-group's moral violations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91 (4), 698-711.
- Roccas, S., Sagiv, L., Schwartz, S., Halevy, N. & Eidelson, R. (2008). Toward a Unifying Model of Identification with Groups: Integrating Theoretical Perspectives. *Personality and Social Psychology Review*, 12 (3), 280-306.
- Shnabel, N., Nadler, A., Ullrich, J., Dovidio, J. F., & Carmi, D. (2009). Promoting reconciliation through the satisfaction of the emotional needs of

- victimized and perpetrating group members: The needs-based model of reconciliation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35, 1021–1030. (Idézi: Mészáros és Szabó, 2017).
- Smith, E. R., Mackie, D. M. & Claypool, H. M. (2016). *Szociálpszichológia*. Budapest: ELTE, Eötvös Kiadó.
- Szabó, Zs. & László, J. (2014). A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 69 (2), 293–318.
- Vollhardt, J. R. (2012). Collective victimization. In: Tropp, L. R. (Ed.): *The Oxford Handbook of Intergroup Conflict*. New York, NY: Oxford University Press.
- Vollhardt, J. R., Mazur, L. B., & Lemahieu, M. (2014). Acknowledgment after mass violence: Effects on psychological well-being and intergroup relations. *Group Processes & Intergroup Relations*, 17(3), 306–323. (Idézi: Mészáros és Szabó, 2017).

MELLÉKLETEK

1. FELHASZNÁLT KÉRDŐÍVEK

A kollektív áldozati tudat kérdőív

A következőkben az Ön véleményére leszek kíváncsi a magyarok történelem során átélt nehézségeivel és megpróbáltatásaival kapcsolatban. Magyarországot a történelme során újra és újra olyan nehéz időszakok és erőszakos konfliktusok sújtották, mint például: a mohácsi csata, a török megszállás, a Habsburg jelenlét, a Trianoni békeszerződés, a német megszállás és a szovjet megszállás.

Az alábbiakban lesznek olyan kérdések, amelyek ezekre a tapasztalatokra kérdeznek rá más kelet-közép-európai nemzetek tapasztalataival összefüggésben. Amikor Kelet-Közép-Európára utalok, akkor az alábbi országokat értem ez alatt: Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Románia, Ukrajna, Szlovákia, Csehország, Lengyelország és Magyarország.

A kérdésekre nincsenek jó vagy rossz válaszok – engem az Ön személyes véleménye érdekel. Kérem, minden állítás esetében döntse el, hogy mennyire ért egyet vagy éppen nem ért egyet azzal! Kérem, vegye figyelembe a skálán mind a hét válaszlehetőséget!

(1- egyáltalán nem értek egyet, 2- nem értek egyet, 3- inkább nem értek egyet, 4- nem tudom eldönteni, 5- inkább egyetértek, 6- egyetértek, 7- teljes mértékben egyetértek)

1. Kelet-Közép-Európa más népei is hasonló elnyomásnak voltak kitéve, mint a magyarok.
2. Fontosnak tartom, hogy a magyarokat ért megpróbáltatásokat az emlékezetünkben megőrizzük és továbbadjuk a következő generációknak.
3. Bár minden szenvedéstörténet valamelyest eltér egymástól, a magyaroké valóban példa nélküli.
4. Más kelet-közép-európai népek szenvedésének mértéke hasonló a magyarok szenvedésének mértékéhez.
5. Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amelynek a magyarokhoz hasonló megpróbáltatásokat kellett volna átélnie.
6. Néhány nyilvánvaló különbséget leszámítva, a Kelet-Közép-Európa más népcsoportjai által elszenvedett sérelmek hasonlítanak ahhoz, amit a magyaroknak kellett átélniük.
7. Nem különösebben szeretnék többet megtudni a magyar nép szenvedéseiről.
8. Kelet-Közép-Európában nincs még egy olyan nép, amely annyit szenvedett volna, mint a magyarok.
9. A magyarokat ért sérelmekről való tudásom hatással volt arra, hogy kivé váltam.

10. Egy kelet-közép-európai nép történelmébe sincs olyan jellegű szenvedés, ami hasonlítható lenne a magyarokéhoz.
11. Kelet- és Közép-Európa más népeit is érte annyi sérelem a történelem során, mint a magyarokat.
12. Nagyon fontos számomra, hogy tisztában legyek a magyarok szenvedésének történetével.

A szlovák nemzettel szembeni attitűd mérésére alkalmazott kérdőív

Szlovákia (akkoriban még Csehszlovákia) az úgynevezett kisantant politikai és katonai szövetség része volt. A trianoni békeszerződés értelmében jelentős területeket kapott Magyarországtól az első világháborút követően, megszerezve 61.633 négyzetkilométernyi földterületet (Magyarország eredeti területének 18,9 %-át), beleértve Felvidék, Kárpátalja és Csallóköz területeit, valamint 3,57 millió lakost.

Kérjük, jelölje, hogy mennyire ért egyet az alábbi állításokkal! (1-egyáltalán nem értek egyet, 7-teljes mértékben egyetértek)

1. Hajlandó vagyok tenni a magyarok és a szlovákok közötti békés kapcsolatok elősegítése érdekében.
2. Nagyfokú ellenszenvet érzek a szlovákok iránt.
3. Optimista vagyok a magyarok és a szlovákok jövőbeli kapcsolatait illetően.
4. Szeretném látni, hogy a szlovákokat keményen megbüntetik.
5. Szeretnék többet megtudni a szlovák kultúráról.
6. Nem kedvelem a szlovákokat.
7. Szeretném enyhíteni a feszültséget a magyarok és a szlovákok között.
8. Soha nem lennék hajlandó közösséget vállalni a szlovákokkal.
9. Szeretném javítani a magyarok és a szlovákok közötti kapcsolatot.

A nemzettel való azonosulás magyar kérdőíve

A következő részben arra leszek kíváncsi, hogy Ön hogyan viszonyul önnön magyarságához, és hogyan látja a magyarokat más közösségekhez viszonyítva.

Kérem, jelölje a 7-fokú skálán, hogy mennyire ért egyet az egyes állításokkal (1 – egyáltalán nem értek egyet, 7 – teljes mértékben egyetértek)!

1. Külföldön járva, megdobogtatja a szívemet a magyar szó.
2. Erős kötelékek fűznek a magyarsághoz.
3. Elérzékenyülök, amikor a Himnuszt hallom.
4. A magyarságom fontos része annak, hogy ki vagyok.
5. A magyarok történelmük során általában erkölcsösebben jártak el, mint más nemzetek.
6. A magyar nép történelme során számos esetben egyedülálló bátorságról tett tanúbizonyságot.
7. Más nemzetekkel összehasonlítva, a magyarok okosabbak.

8. Jobb hely lenne a világ, ha a többi ország lakói is olyanok lennének, mint a magyarok.

2. A RELIABILITÁS VIZSGÁLATOK EREDMÉNYEI

	Cronbach Alpha	N of Items
Inkluzív áldozati vélekedések	,834	4
Exkluzív áldozati vélekedések	,882	4
Személyes fontosság	,833	4
Szlovákokkal szembeni megbékélés	,831	5
Szlovákokkal szembeni neheztelés	,867	4
Glorifikáció	,847	4
Kötődés	,897	4